

УКРАЇНСЬКА ПСИХОЛІНГВІСТИКА: ІДЕЇ ОЛЕКСАНДРА ПОТЕБНІ

У статті обгрунтовано знаковий внесок О. Потебні в розвиток української психолінгвістики. Актуалізовано проблематику його психолінгвістичної теорії, що проєктується на питання походження мови, духовних здібностей людини, ролі ірраціонального в процесі текстотворення, аперцептивного досвіду мовної особистості тощо. Актуалізовано принципи міжпредметного зв'язку мовознавства із психологією, літературознавством, зокрема і з фольклористикою, культурологією та філософією. Узагальнено інформацію про психолінгвістичні терміносполуки й поняття, які ввів у науку О. Потебня. Розкрито причини того, чому ідеї українського вченого не стали методологійними в розвитку національної науки. Перспективу дослідження вбачаємо в тому, щоб ліквідувати білі плями в історії національної науки, вписавши в українську історіографію основні постулати психолінгвістичної теорії О. Потебні.

Ключові слова: аперцепція, лінгвістична історіографія, міжпредметні зв'язки, національна наука, О. Потебня, психолінгвістична теорія.

Papish V. Ukrainian Psycholinguistics: Ideas of Oleksand Potebni. *The article is devoted to the substantiation of the key contribution made by O. Potebnia in the development of the Ukrainian psycholinguistics., actualization of the problems of his theory of psycholinguistics ; the reasons analyzed why his ideas have not acquired the methodological concept for development of the national science. The principle object of the article is to describe the key guidelines of the theory of psycholinguistics of O. Potebnia with reference to the linguistics in general. The relevance of the undertaken search is conditioned by the raised interest of the modern linguistics to the problems of the history of the guidelines traced in the cognitive linguistics, however the psychological ideas of O. Potebnia have been still insufficiently studied. The article presents some aspects of the linguistics historiography. The conclusion made in the article comes down to the fact that methodological principles of psycholinguistics have not been yet worked out, however the above Ukrainian scientist in his works conceived the theory of psycholinguistics , particularly, he worked out its key postulates which are still vital for the science, namely: (1) interrelation between language and psychology; (2) psychological concept of the meaning of a Word, in particular , its internal form; (3) cultural and psychological role of folklore; (4) receptive experience; (5) role of child psychology for mastering language. While O. Potebnia was one of the most «exquisite» Ukrainian intellectual of the world class, his ideas have not acquired the role the methodological background in the psycholinguistics due to the dominant*

ideology of the Russian empire. The above circumstances made him publish his works in the Russian language and mostly in the province, that's why they were mostly unknown to the world scientific community. Perception of the linguophilosophy of this scientist enables to trace upgrading of the interdisciplinary contacts in the XIX c. what implies the integration of the related sciences such as psychology and linguistics, literary studies, culture studies and philosophy. In the sphere of the modern criteria for scientific research the ideas of O. Potebnia are interpreted as the forceful motivation for detalized penetration into a WORD, impetus for further development of the Ukrainian psycholinguistics. The prospective of the done analysis will help to erase the so – called white points in the national science and incorporate the theory of psycholinguistics of O. Potebnia into the Ukrainian historiography.

Keywords: *linguistic historiography, inter disciplinary contacts, national science O. Potebnia, psycholinguistics theory.*

<...> один із найбільших українських учених і великий учений світу, окраса й гордоці нашого народу – Олександр Потебня

(Василь Сімович /Симович, 2009:157/)

Вступ

У другій половині XIX ст., як відомо, зароджується *психологічний* напрям у мовознавстві, у надрах якого формується і психолінгвістика. Якщо в західній частині України її родоначальником уважають І. Франка, то на теренах України східної – це О. Потебня (1835–1891), який вплинув і на формування лінгвофілософських поглядів Камењара. У набутку О. Потебні – праці, присвячені фундаментальним проблемам мовознавства, що належно висвітлено у вітчизняній історіографії. Творчість О. Потебні є, як видається, достатньо досліджена. Із найновіших праць назвімо роботи Ф. Бацевича (Бацевич, 2005), В. Олійника (Олійник, 2015), В. Пономаренка (Пономаренко, 2010), які студіювали взаємозв'язок мови й духовності народу в концепції О. Потебні; філософію мови в його набутку осмислювали Н. Левчук-Керечук (Левчук-Керенчук), Л. Лисиченко (Лисиченко, 2006), Л. Шевченко (Шевченко, 2011). Методологічні засади О. Потебні у фокусі теорії лінгвоаксіології з урахуванням психолінгвістичного аспекту та особливостей психології мовної особистості досліджували Т. Космеда (2016), зокрема й у співавторстві з О. Халіман (2010). Т. Космеда зауважила: «Якщо піднесення національної самосвідомості, що спостерігається нині, викликало підвищений інтерес до проблем

культурології, етно- та прагмалінгвістики, то О. Потебня ще наприкінці ХХ ст. наголошував на важливості формування цих лінгвістичних напрямів, розглядаючи слово як “морально-поетичну діяльність народу”, національну мову загалом – як джерело відомостей про народну психологію, тип мислення, національний характер» (Космеда, 2000: 64). Чималий перелік монографій і статей, присвячених аналізу лінгвософії українського мислителя, уміщено в бібліографічному покажчику «Олександр Опанасович Потебня: (До 170-річчя з дня народження)» (Потебня, 2005).

Незважаючи на чималу кількість праць, присвячених аналізу набутку О. Потебні, до вивчення його *психолінгвістичної* теорії вчені звертаються рідше, хоча вона введена у світовий науковий контекст ще від 1996 р., щоправда, у літературознавчому аспекті. Цьому завдячуємо американському науковцю І. Фізеру, оскільки саме названий учений побачив в українському генієві «осягнення, які в зародковому вигляді містили чимало ідей, споріднених із тими, що набули розвитку в пізніших методологіях; натяки на майбутні шляхи наукової думки <...>» (Фізер, 1996: 6).

Недооцінені колись ідеї О. Потебні отримують нове життя і сучасну інтерпретацію. Зокрема, А. Кришко, Т. Філіпович, Н. Ставчук досліджують погляди О. Потебні в контексті розвитку психологічного напрямку в українському мовознавстві (Кришко, & Філіпович, Ставчук, 2022); С. Романчук (Романчук, 2009) пов’язує їх із формуванням мовної культури студентів; Л. Грицик (Грицик, 2000) та О. Стратан (Стратан, 1998) розглядають психолінгвістичну теорію О. Потебні в колі літературознавчих проблем; М. Пещак (Пещак, 1985) – у сфері дитячого мовлення; Т. Ковалевська (Ковалевська, 2000) – у зв’язку з аспектами нейролінгвістичного програмування; В. Папіш схарактеризувала роль О. Потебні в розробленні теорії лінгвопсихоакцентуації (Папіш, 2023). Однак названими працями не вичерпується уявлення про О. Потебню як психолінгвіста.

Актуальність розвідки зумовлена посиленою увагою сучасного мовознавства до проблем історії окремих напрямів когнітивної лінгвістики й недостатньою вивченістю психолінгвістичних ідей О. Потебні.

Мета цієї статті – схарактеризувати основні напрями психолінгвістичної теорії О. Потебні. Основні **завдання** наукової студії

вбачаємо в тому, щоб (1) узагальнити напрацювання О. Потебні як психолінгвіста, (2) доповнивши наявні в науці відомості щодо характеристики аспектів і ракурсів психолінгвістичної теорії О. Потебні, презентувавши комплексний підхід до цієї проблеми.

Дослідницький матеріал – основні положення наукового дискурсу О. Потебні, у яких презентовано ключові постулати психолінгвістики (Потебня, 1992; Потебня, 1993; Потебня, 1999; Потебня, 2005).

Методи дослідження

Поставлена мета й завдання зумовила використання таких лінгвістичних методів, як *компаративний*, що полягає в системному підході до виявлення загального та індивідуального в порівнянні; *системний* метод дав змогу дослідити психолінгвістичні погляди О. Потебні в полі міжпредметності; *концептуально-аналітичний* – посприям розгляду теоретичних положень психолінгвістики, що презентовані в аналізованих текстах О. Потебні; *описовий* метод залучено для формування теоретичної бази, основних постулатів цієї студії та моделювання висновків.

Виклад основного матеріалу

Описуючи психолінгвістичну теорію літературознавства, яку презентував О. Потебня, І. Фізер виокремлює такі її складники, як (1) *пізнавальна потужність мови*; (2) *активна генеративна роль слова в процесі думання та образотворення*; (3) *учення про три компоненти словесного й мистецького акту*; (4) *розуміння мистецтва як діяльності та співтворчості продуцента й реципієнта*; (5) *положення про принципову незакінченість мистецького твору і його подальше життя в нескінченних змінних сприйняттях, зокрема й у історичній перспективі*; (6) *думки про підсвідомість та її роль у процесі творчості*; (7) *розуміння міфу* та ін. (див.: Фізер, 1996 : 10). Зауважмо, що в сучасній психолінгвістиці не проводять чіткої межі між мовознавством та літературознавством, а тому виділені І. Фізером проблеми цілком проєктуються й на лінгвістичні дослідження, синтезуючись у концептуальних ідеях не лише суто психолінгвістики, але й, зокрема, когнітивної лінгвістики.

Ідеї О. Потебні відіграли вагому роль на зародковому етапі становлення української психолінгвістики. Це були, власне, лише

початки психолінгвістики. Нагадаймо, що О. Потебня розглядав психологічні явища в тісному зв'язку з духовно-практичною діяльністю людини, про що йдеться у його засадничій праці «Думка й мова» (Потебня, 1862 /перевид.1993/). Деякі сучасники О. Потебні вказували на надмірне захоплення мовознавця теорією В. фон Гумбольдта. Однак, на відміну від В. фон Гумбольдта, О. Потебня зважив на положення, які цей вчений не розглядав: ідеться про роль слова в пізнанні людиною довкілля, оскільки О. Потебня переконував, що *слово* – це творчий процес мовлення і пізнання, який базується на врахуванні таких чинників, як (а) комплекс звуків (чи один звук), (б) знак, або уявлення і (в) значення. До речі, О. Потебня вказував і на психологію сприйняття звуків, зокрема схарактеризував асоціативні значення деяких звуків, започаткувавши теорію звуко символізму, наприклад, на його думку, «а – загальний вираз рівномірного, тихого, ясного почуття, спокійного спостереження, але разом із тим і подиву; у – прагнення суб'єкта віддалити від себе предмет, почуття протидії, страху тощо...» (Космеда, 2000: 67).

Найбільш талановитий учень Олександра Потебні Л. Булаховський писав про теорію свого Вчителя, викладену в засадничій роботі «Думка й мова», щодо вияву психологічної категорії збудження та лінгвофілософської категорії запозичення: «Збудження ззовні – привід для розгортання *свого*, і питати треба не стільки про те, що і від кого запозичено, скільки про те, що створено, що додано в результаті діяльності, збудженої відповідним поштовхом чи поштовхами від інших... Запозичати – значить брати для того, щоб, можливо, внести до скарбниці людської культури більше чи навіть значно більше, ніж одержано в певний момент історії» (Булаховський, 1952: 7–8).

Важливо усвідомити, що О. Потебня здійснював рецепцію західноєвропейського мовознавства загалом і на цій основі (1) сформулював власний погляд на мову, актуалізувавши психологічні постулати й (2) обґрунтувавши процес відображення в мові чуттєвих станів душевного життя людини. Дослідник (3) увів у науковий обіг поняття *духовна особистість*, що згодом трансформувалося в поняття *лінгвоперсони*, яке стало ключовим терміном сучасної теорії мовної особистості (Потебня, 1993: 37). О. Потебні (4) належить і термін *теорія духовних здібностей* (Потебня, 1993: 41), який сьогодні інтерпретуємо як *мовна спроможність особистості*, її *компетентність*,

лінгвокреативність. Учений (5) передбачив, що «закони розвитку мови в недалекому майбутньому буде віднесено до індивідуальної психології» (Потебня, 1993: 39). (6) Підтримуючи гіпотезу про Божественне походження мови, він пов'язував першу досконалу мову з *блаженством*, що згодом було втрачене людиною разом із першим гріхом. На думку О. Потебні, (7) давніша мова була більш етичною, багатшою «звуками й граматичними формами» (Потебня, 1993: 12). У четвертій частині книги «Думка і мова» (IV. «Мовознавство і психологія») ґрунтовно пояснено методологічні постулати психолінгвістики *щодо єдності* (а) свідомого й несвідомого, (б) раціонального й ірраціонального. Ідеться також про (в) духовні явища, які не можуть бути пояснені психологією, зокрема (г) це категорія *творчість душі* (Потебня, 1993:49).

Важливим аспектом психолінгвістичної теорії О. Потебні є його вчення про *психологічну природу слова*. Про це згодом писав і Л. Булаховський, характеризуючи наукові досягнення свого наставника як різностороннього мислителя, неперевершеного дослідника *природи художнього слова*. Однак водночас Л. Булаховський указав і на думки свого Вчителя, які уважав «суб'єктивно-ідеалістичними», насамперед це стосувалося інтерпретації слова як «індивідуально-неповторного акту». Л. Булаховський не сприймав твердження про «залежність психологічного змісту мови від характеру словесних значень» (Булаховський, 1961: 103). До «методологічних хиб» О. Потебні критик відніс і його ідеї про *індивідуальне й суб'єктивне в мовленні* (Булаховський, 1953, т. 2: 8), але, як бачимо, талановитий учень О. Потебні помилявся, оскільки критиковані ним ідеї метра мовознавчої науки стали базовими в сучасній психолінгвістиці. Розмірковуючи про природу слова, сучасні вчені актуалізують аксіому про *єдність змісту й форми*. О. Потебня розробив теоретичні постулати *уявлення про слово*, що можна трактувати як зародок поняття про концепт, асоціативне значення.

Міркування сучасних дослідників *про модальність тексту* перегукуються з потебнянським його розумінням, порівняймо: що більше «я підготовлений до читання відомої книги, до слухання відомої мови», що «сильніші <...> аперцептивні ряди», то легше прийде «розуміння і засвоєння», то «швидше відбудеться аперцепція» (Потебня, 1999). (1) Про *психологічну схожість автора й читача* сьогодні

пишуть провідні мовознавці й літературознавці. Розмірковуючи про особистісний чинник у мовленні, учений наголошував на (2) *здатності творчої особистості формувати* «особливий погляд на світ» (Потебня, 1993: 29), (3) *володіти «миттєво-індивідуальною» спроможністю* по-своєму його сприймати (Потебня, 1993: 35). На думку вченого, кожна (4) *особистість «обдарована свідомістю і свободою»* (Потебня, 1993: 37). О. Потебня моделює такі *терміни сучасної психолінгвістики*, як (а) *психологічне значення слова*, (б) *суб'єктивний зміст*, (в) *суб'єктивний настрій*, (г) *асоціації*, (ґ) *об'єктивація думки*, (д) *чуттєве сприйняття* (див. про це: Папіш, 2023).

Як було зазначено, О. Потебня створив не лише *психологічну модель породження слова* (формування уявлень; психічні закони асиміляції, аперцепції та асоціації; психологічне підґрунтя виникнення образу й поняття; теорія внутрішньої форми слова), але є і автором *психологічного вчення про породження частини мови й речення*, що мотивовано, його на думку, чинником осягнення свідомістю людини явищ і процесів довкілля. Дослідник спроектував свої знання на *питання психології становлення граматичної структури слов'янських мов*, що й пояснює відображення відповідних національних особливостей мов у граматиці, а не лише в лексиці.

О. Потебня осмислив *психологічну основу тексту*, припускаючи можливість (1) «пізнавання несвідомого через свідоме», (2) наполягаючи на «зближенні мовознавства із психологією, за якого стала можливою думка про пошук вирішення питань про мову в психології і, навпаки, очікувати від досліджень мови нових досягнень у галузі психології» (Потебня, 1993: 39). Він, власне, (3) запропонував новий на той час напрям, номінуючи його *лінгвістична психологія* (Лешкова, 2012), тобто ішлося саме про психолінгвістику.

О. Потебня (1) був переконаний, що кожна наука ґрунтується на системі спостережень, а (2) «самоспостереження» дає можливість зібрати низку «психологічних фактів», які повинні бути осмислені й схарактеризовані (Потебня, 1993: 40). (3) *Психологізм* він сприймав у єдності мови й творчого мислення, порівняймо: «Мова є засіб не виражати вже готову думку, а створювати її так, що вона не відображає світогляд, а становить його діяльність» (Потебня, 1985: 43).

Значне місце в теорії вченого посідала *культурно-психологічна роль фольклору*, що засвідчено в таких його працях, як «Про деякі

символи в слов'янській народній поезії» (1860), «Про міфічне значення деяких обрядів та повір'їв» (1865), «Про Долю та споріднених із нею істот» (1867), «Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення» (1867), «Із лекцій з теорії словесності: Байка. Прислів'я. Приказка» (1894), «З нотаток з теорії словесності» (1905). Дослідник намагається визначити (1) сутність поетичних символів, відображених у фольклорі: особливо багато символів дослідник пов'язує з міфологемою вогню і морозу. Його діяльність була спроектована на такі жанри фольклору, як пісня, замовляння, закляття, прикмета, а також на обрядову символіку. У зазначених працях (2) простежуємо формування слов'янської лінгвофілософії, (3) у якій О. Потебня, наслідуючи В. фон Гумбольдта, пов'язав мову з (а) «народним духом», (б) унікальністю культури, (в) мовомисленням, (г) етнографією. Крім того, (4) він відчував енергію материнського слова і був переконаний, що силу людині дає тільки рідна мова. Сьогодні на базі цього положення розроблено теорію етнопсихолінгвістики.

О. Потебню можна вважати й засновником української лінгвоемоціології, оскільки в праці «Думка і мова» є підрозділ «Мова почуттів і мова думки», у якому йдеться про категорію вигуку, що послідовно вербалізує людські емоції і почуття. На думку дослідника, вигук – це миттєва реакція на «стан душі». Учений закликає розмежовувати почуття і чуття, а також вияв волі, наголошуючи, що «...радість і печаль – це почуття, а рішучість, нерішучість – це вияв волі» (Космеда, 2000: 65). Він переконує, що *почуття супроводжують думку й залежать від неї*, розмірковує про *функції інтонації*, що безпосередньо пов'язані з емоціями.

Суттєвим у поглядах О. Потебні є і питання шкільної науки, зокрема (1) психологічної мотивації засвоєння мови, яке ґрунтується на переконанні, що (2) вроджені лінгвістичні задатки повинні спрямовуватися передусім на опанування рідної мови, а потім уже – іноземної, тобто вчений акцентував, що в ранньому віці дітей варто «захистити» від іноземної мови. Знаково, що в листі до Олени Штейн він називає російську школу, у якій вивчали 5 мов, ідіотською. А заведену у дворянських сім'ях традицію – примушувати дітей змалечку вчити кілька мов – уважав шкідливою, бо «така величезна кількість ідіотів не виникла б із такого виховання» (переклад із російської автор. – В. П.) (Потебня, 1992: 139).

Чимало потебнянських ідей у майбутньому були заново «відкриті» іноземцями. Причину зазначеного В. Сімович цілком слушно пояснює так: «Ясна річ, що коли б твори О. Потебні були написані іншою мовою, не – одною зі слов'янських, та ще до того не були видані в дуже провінціальних містах (напр., Вороніж), то його думки свого часу були б здивували весь учений світ на заході Європи й не потрібно було б ученим німцям доходити до них... Та й так він – перший і найбільший мовознавець, мисленник поміж усіма слов'янами, й досі ніхто не дорівнює нашому вченому в тому, щоб так глибоко розуміти й розбирати мовні явища» (Сімович, 2010: 158).

Висновки

Лінгвофілософія О. Потебні презентує сучасний синкретизм гуманітарних наук – мовознавства, літературознавства, психології, культурології, філософії. Конвергенція наук поступово встановлюється і в сучасних реаліях. У фокусі модерних критеріїв наукового пізнання ідеї О. Потебні сприймаються по-сучасному.

Огляд поданих у цьому дослідженні ідей О. Потебні дає змогу простежити, як формувалися початки сучасної української психолінгвістики. Методологічні засади психолінгвістики в часи О. Потебні лише починали формуватися, але український мислитель зумів закласти ґрунт для усвідомлення ключових положень теорії психолінгвістики, що актуальні до сьогодні, а саме: (1) указуючи на особливості *взаємозв'язку мови й психології*; учений вперше запропонував (2) *психологічну концепцію породження слова*; усвідомив (3) *культурно-психологічну роль фольклору для розуміння феномену народної творчості*; указав на (4) *значення рецептивного досвіду для мовленнево-мисленневого сприйняття довкілля*; розробив початки (5) *теорії дитячої психології в процесі оволодіння мовою*; (6) *теорії мовної особистості*, (7) *лінгвоемоціології* та (8) *теорії звукосимволізму*; запропонував (9) *психологічну концепцію інтерпретації і породження тексту*, указав на (10) *психологічні основи породження граматичних одиниць*, насамперед вигуку, та ін.

О. Потебня був одним із найвишуканіших українських інтелектуалів др. пол. XIX ст. Однак його погляди не стали методологійними в психолінгвістиці імперської російської держави, у склад якої входила Україна, а свої праці через імперську політику видатний учений

змушений був писати російською мовою. На сьогодні, на жаль, ще не здійснено перекладу усіх праць українською мовою, що необхідно в найближчому майбутньому неодмінно зробити.

Перспективу дослідження вбачаємо в необхідності презентувати психолінгвістичну теорію О. Потебні українською мовою у вигляді навчальних посібників, хрестоматій для бакалаврів і магістрів, щоб забезпечити цикл психолінгвістичних дисциплін належним поданням концепції О. Потебні, а також слід укласти словник термінів психолінгвістичного вчення названого дослідника.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бацевич, Ф.** (2005). Ідеї О. О. Потебні у творчій спадщині Л. С. Виготського. *Наукова спадщина О. О. Потебні в контексті сучасності: п'ятий Міжнародний конгрес українців*, 26–29 серпня 2002 (с. 37–42). Київ: Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАНУ.
2. **Булаховський, Л. А.** (1953). О. О. Потебня – видатний лінгвіст (1835–1891). *Мовознавство*, 2, 5–18.
3. **Булаховський, Л. А.** (1961). Проф. О. О. Потебня (промова на засіданні Відділу суспільних наук АН УРСР, присвяченому 125-річчю з дня народження О. О. Потебні). *Мовознавство*, 16, 100–104.
4. **Грицик, Л. В.** (2000). Психологічна школа Потебні і розвиток порівняльного літературознавства в Україні: Д. Овсянико-Куликовський. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*, 491, 445–449.
5. **Зірко, І. П.** (2011). Граматичне вчення О. Потебні у викладенні мови в іноземній аудиторії. *Мовні і концептуальні картини світу*, 33, 35–40.
6. **Івасишина, Т. А.** (2011). Теоантропологічна концепція в лінгвістиці від О. Потебні до сучасності. *Мовні і концептуальні картини світу*, 33, 27–31.
7. **Ковальова, Л.** (2004). Фонетичні аспекти лінгвопсихологічної концепції О. О. Потебні. У *О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури* (с. 181–186). Київ: Видав. Дім Дмитра Бураго, 8.
8. **Космеда, Т.** (2000). *Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 9.
9. **Космеда, Т. А.** (2016). Мовні пріоритети українця: прогноз О. Потебні і реальність XXI століття. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. "Філологія"*, 74, 21–26.
10. **Космеда, Т. А., & Халіман, О. В.** (2010). Розвиток ідей О. Потебні щодо граматики категорії оцінки як наслідку взаємодії філософських категорій – проєкція на категорію числа. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. "Філологія"*, 910, 60 (1), 543–547.
11. **Кришко, А. Ю., & Філіпович Т. М., Ставчук Н. В.** (2022). Психологічний напрям у вітчизняному мовознавстві. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 53(1), 81–85.
12. **Левчук-Керечук, Н.** (1991). *О. О. Потебня і філософія мови*. Узято з <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c43e469a-58d9-4c21-95b8-8341a33736be/content>
13. **Лешкова, Н. В.** (2012). Сучасна психолінгвістика: напрями, аспекти і концепції. *Система і структура східнослов'янських мов*, 6, 97–105.
14. **Лисиченко, Л. А.** (2006). Лінгвософські ідеї О. О. Потебні. *Олександр Потебня: Сучасний погляд. Матеріали міжнародних читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харківської філологічної школи (11–12 жовтня 2005 р.)*

(с. 6–16). Харків: Майдан. 15. **Олійник**, В. (2015). Олександр Потебня як видатний мовознавець і неперевершений фахівець у галузі історії семантики, етимології, діалектології: сучасна оцінка. *Філологічний дискурс*, 2, 113–116. Узято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/flid_2015_2_25. 16. **Папіш**, В. А. (2022). *Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика*. Вінниця–Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 17. **Пещак**, М. М. (1985). О. О. Потебня про психолінгвістичні проблеми засвоєння мови (До 150-річчя з дня народження вченого). *УМЛШ*, 9, 31–35. 18. **Пономаренко**, В. П. (2010). О. О. Потебня і проблема становлення форм увічливості у східнослов'янських мовах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського, Спец. вип.*, 104–109. Узято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2010. 19. **Потебня**, О. (1992). Про вивчення іноземних мов дітьми. Лист до Олени Штейн. У *Мова. Національність. Денаціоналізація. Статті і фрагменти* (с. 139–140). Нью-Йорк: Українська вільна академія наук у США. 20. **Потебня**, А. А. (1993). *Мысль и язык*. Київ: СИНТО. 21. **Потебня**, А. А. (1999). *Собрание трудов*. Москва: ЛАБИРИНТ. 22. **Романчук**, С. (2009). Психолінгвістичні засади філософії мови О. Потебні в контексті формування культури мови та комунікації у студентів ВНЗ. *Лінгвістичні студії*, 19, 292–296. 23. **Симович**, В. (2010). Олександр Потебня. Великий український мисленник-мовознавець. *Українська мова*, 3, 157–159. 24. **Скорик**, М. (1996). *Олександр Потебня: філософія мови*. Київ–Дніпропетровськ: б. в. 25. **Солодка**, С. (2011). Засади моделювання мовної картини світу українців найдавнішого періоду: За «Матеріалами для словаря древне-русского языка по письменнымъ памятникамъ» І. Срезневського. *Лінгвістика*, 1 (22), 35–44. 26. **Стратан**, О. (1998). Психологічна теорія Олександра Потебні: спроба феноменологічного дискурсу. *Наукові записки НаУКМА, Т. 4: Філологія*, 34–36. 27. **Фізер**, І. (1996). Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні: Метакритичне дослідження. Київ: АТ «Обереги». 28. **Франчук**, В. Ю., & Широкопад, Ф. Х., Полякова Ю. Ю. (Ред.). (2005). *Олександр Опанасович Потебня (До 170-річчя з дня народження): Біобібліогр. покажчик*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 29. **Шевченко**, Л. І. (2011). Концептуалізоване поняття «вербалізація думки» в О. Потебні й теорії інтелектуалізації літературної мови. *Мовні і концептуальні картини світу*, 33, 7–10.

REFERENCES

1. **Batseyvych**, F. (2005). Idei O. O. Potebni u tvorchii spadshchyni L. S. Vyhotskoho [U. O. Potebny's ideas in the creative heritage of L. S. Vygotskoho]. *Naukova spadshchyna O. O. Potebni v konteksti suchasnosti: piatyi Mizhnarodnyi konhres ukrainistiv*, 26–29 serpnia 2002 (pp. 37–42). Kyiv: In-t movoznavstva im. O. O. Potebni NANU [in Ukrainian].
2. **Bulakhovskiy**, L. A. (1953). O. O. Potebnia – vydatnyi lnhvist (1835–1891) [O. O. Potebnia – an outstanding linguist (1835–1891)]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 2, 5–18 [in Ukrainian].
3. **Bulakhovskiy**, L. A. (1961). Prof. O. O. Potebnia (promova na zasidanni Viddilu suspilnykh nauk AN URSS, prysviachenomu 125-richchiu z dnia narodzhennia O. O. Potebni) [Prof. O. O. Potebny (speech at the meeting of the Department of Social Sciences of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR dedicated to the 125th anniversary of the birth of O. O. Potebny)]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 16, 100–104 [in Ukrainian].
4. **Hrytsyk**, L. V. (2000). Psykholohichna shkola Potebni i rozvytok porivnialnoho literaturoznavstva v Ukraini: D. Ovsianyko-Kulykovskiy [Potebny school of psychology and

the development of comparative literary studies in Ukraine: D. Ovsianiko-Kulikovskiy]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho un-tu im. V. H. Karazina – Bulletin of V. H. Karazin Kharkiv National University*. V. H. Karazin Kharkiv National University, 491, 445–449.

5. **Zirko**, I. P. (2011). Hramatychnе vchennia O. Potebni u vykladenni movy v inozemniі audytorii [Grammar teaching by O. Potebny in teaching the language in a foreign audience]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and conceptual pictures of the world*, 33, 35–40 [in Ukrainian].

6. **Ivasyshyna**, T. A. (2011). Teoantropolohichna kontsepsiia v lnhvistytsi vid O. Potebni do suchasnosti [Theoanthropological concept in linguistics from O. Potebny to modern times]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and conceptual pictures of the world*, 33, 27–31 [in Ukrainian].

7. **Kovalova**, L. (2004). Fonetychni aspekty lnhvopsykholohichnoi kontsepsii O. O. Potebni [Phonetic aspects of the linguistic-psychological concept O. O. Potebny]. *O. O. Potebnia u aktualni pytannia movy ta kultury – O. O. Potebnia and the actual problems of language and culture* (pp. 181–186). Kyiv: Vydav. Dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].

8. **Kosmeda**, T. (2000). *Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannia i rozvytok katehorii otsinky [Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the evaluation category]*. Lviv: LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].

9. **Kosmeda**, T. A. (2016). Movni priorityty ukrainsia: prohnoz O. Potebni i realnist XXI stolittia [Language Priorities of a Ukrainian: O. Potebny's Prognosis and the Reality of the XXIst Century]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. H. Karazina. Ser. "Filolohiia" – Bulletin of V. H. Karazin Kharkiv National University*. V. H. Karazin Kharkiv National University, Ser.: "Philology", 74, 21–26 [in Ukrainian].

10. **Kosmeda**, T. A., & Khaliman, O. V. (2010). Rozvytok idei O. Potebni shchodo hramatykalizatsii katehorii otsinky yak naslidku vzaiemodii filosofskykh katehorii – proektsiia na katehoriu chysla [The development of U. Potebny's ideas regarding the grammaticalization of the evaluation category as a consequence of the interaction of philosophical categories – projection onto the number category]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. H. Karazina. Ser. "Filolohiia" – Bulletin of V. H. Karazin Kharkiv National University*. V. H. Karazin Kharkiv National University, Ser.: "Philology", 910, 60 (1), 543–547 [in Ukrainian].

11. **Kryshko**, A. Yu., & Fillipovych T. M., Stavchuk N. V. (2022). Psykholohichni napriam u vitchyznianomu movoznavstvi [Psychological trend in domestic linguistics]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: "Philology"*, 53 (1), 81–85 [in Ukrainian].

12. **Levchuk-Kerechuk**, N. (1991). *O. O. Potebnia i filosofiiia movy [O. O. Potebnia and the philosophy of language]* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c43e469a-58d9-4c21-95b8-8341a33736be/content>

13. **Leshkova**, N. V. (2012). Suchasna psykholinhvistyka: napriamy, aspekty i kontsepsii [Modern psycholinguistics: directions, aspects and concepts]. *Systema i struktura skhidnoslovianskykh mov*, 6, 97–105 [in Ukrainian].

14. **Lysychenko**, L. A. (2006). Lnhvosofski idei O. O. Potebni [Linhvosovsky see O. O. Potebni]. *Oleksandr Potebnia: Suchasnyi pohliad. Materialy mizhnarodnykh chytan, prysviachenykh 170-richchuu vid dnia narodzhennia fundatora Kharkivskoi filolohichnoi shkoly (11–12 zhovtnia 2005 r.) – Oleksandr Potebnia: A modern view. Materials of the international readings dedicated to the 170th anniversary of the founder of the Kharkiv School of Philology (October 11–12, 2005)*. (pp. 6–16). Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].

15. **Oliinyk**, V. (2015). Oleksandr Potebnia yak vydatnyi movoznavets i neperevershenyi fakhivets u haluzi istorii semantyky, etymolohii,

dialektolohii: suchasna otsinka [Oleksandr Potebnya as an outstanding linguist and unsurpassed specialist in the field of history of semantics, etymology, dialectology: a modern assessment]. *Filolohichni dyskursy*, 2, 113–116 [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild_2015_2_25 16. **Papish**, V. A. (2022). *Linhvopsykhoaktsentuatitsia elitarnoi movnoi osobystosti: teoriia, istoriia, dyskursyvna praktyka [Linguistic psychoaccultuation of an elite linguistic personality: theory, history, discursive practice]*. Vinnytsia–Uzhhorod: Polihraftsentr «Lira» [in Ukrainian]. 17. **Peshchak**, M. M. (1985). O. O. Potebnia pro psykhohinhvistychni problemy zasvoiennia movy: (Do 150-richchia z dnia narodzh. vchenoho) [O. O. Potebnia on psycholinguistic problems of language acquisition: (To the 150th anniversary of the scientist's birth)]. *UMLSh*, 9, 31–35 [in Ukrainian]. 18. **Ponomarenko**, V. P. (2010). O. O. Potebnia i problema stanovlennia form uvichlyvosti u skhidnoslovianskykh movakh [O. O. Potebnia and the problem of formation of forms of politeness in East Slavic languages]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur. Pamiati akademika Leonida Bulakhovskoho, Spets. vyp.*, 104–109 [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2010. 19. **Potebnia**, O. (1992). Pro vyvchennia inozemnykh mov ditmy. Lyst do Oleny Shtein [About learning foreign languages for children. A letter to Elena Shtein]. In *Mova. Natsionalnist. Denatsionalizatsiia. Statti i frahmenty – Language. Nationalist. Denationalization. Articles and fragments* (pp. 139–140). Niu-York: Ukrainska vilna akademiia nauk u SShA [in Ukrainian]. 20. **Potebnya**, A. A. (1993). *Mysl' i yazyk [Thought and language]*. Kiev: SINTO [in Russian]. 21. **Potebnya**, A. A. (1999). *Sobranie trudov [Collected works]*. Moskva: LABIRINT [in Russian]. 22. **Romanchuk**, S. (2009). Psykhohinhvistychni zasady filosofii movy O. Potebni v konteksti formuvannia kultury movy ta komunikatsii u studentiv VNZ [Psycholinguistic principles of the philosophy of language of O. Potebny in the context of the formation of language and communication culture among university students]. *Linhvistychni studii – Linguistic studies*, 19, 292–296 [in Ukrainian]. 23. **Symovych**, V. (2010). Oleksander Potebnia. Velykyi ukrainskyi myslennyk-movoznavets [Oleksandr Potebnia. A great Ukrainian thinker and linguist]. *Ukrainska mova – Ukrainian language*, 3, 157–159 [in Ukrainian]. 24. **Skoryk**, M. (1996). *Oleksandr Potebnia: filofosfiia movy [Oleksandr Potebnia: philosophy of language]*. Kyiv–Dnipropetrovsk: b. v. [in Ukrainian]. 25. **Solodka**, S. (2011). Zasady modeliuвання movnoi kartyny svitu ukraintsiv naidavnishoho periodu: Za «Materialamy dlia slovaria drevne-russkoho yazyka po rymennymъ ramiatnykamъ» I. Sreznevskoho [The principles of modeling the linguistic picture of the world of Ukrainians of the most ancient period: According to "Materials for the dictionary of the ancient Russian language on monuments" by I. Sreznevskiy]. *Linhvistyka – Linguistics*, 1 (22), 35–44 [in Ukrainian]. 26. **Stratan**, O. (1998). Psykhohichna teoriia Oleksandra Potebni: sprobа fenomenolohichnoho dyskursu [The psychological theory of Oleksandr Potebny: an attempt at phenomenological discourse]. *Naukovi zapysky NaUKMA, T. 4: Filolohiia – Scientific Notes of NaUKMA, Vol. 4: Philology*, 34–36 [in Ukrainian]. 27. **Fizer**, I. (1996). *Psykhohintstychna teoriia literatury Oleksandra Potebni: Metakrytychne doslidzhennia [The psychological theory of Oleksandr Potebny: an attempt at phenomenological discourse]*. Kyiv: AT «Oberehy» [in Ukrainian]. 28. **Franchuk**, V. Yu., & Shyrokorad, F. Kh., Poliakova Yu. Yu. (Eds.). (2005). *Oleksandr Opanasovych Potebnia (Do 170-richchia z dnia narodzhennia): Biobibliohr. Pokazhch [Oleksandr Opanasovych Potebnia: (To the 170th anniversary of his birth): Biobiblioch. show]*. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina [in Ukrainian]. 29. **Shevchenko**, L. I. (2011).

Kontseptualizovane poniattia «verbalizatsiia dumky» v O. Potebni y teorii intelektualizatsii literaturnoi movy [Conceptualized concept of "verbalization of thought" in O. Potebna and theories of intellectualization of literary language]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and conceptual pictures of the world*, 33, 7–10 [in Ukrainian].

Панію Віталія Андріївна – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»; вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88000, Україна.

E-mail: vitalija.papish@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2609-1620>

Papish Vitaliia – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Language, Uzhgorod National University; 14 St. University, Uzhgorod, 88000, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 26 березня 2024 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Папіш В. А. Українська психолінгвістика: ідеї Олександра Потебні. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2024. Вип. 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка). С. 325–338. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.26>

APA: Папіш, В. А. (2024). Українська психолінгвістика: ідеї Олександра Потебні. *Лінгвістичні дослідження*, 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка), 325–338. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.26>